

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

## **ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА**

Запитання й завдання  
для самоконтролю за лекційним матеріалом курсу для здобувачів  
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю В11 «Філологія»

*Електронний ресурс*

**Рецензенти:**

**Тетяна Петрова** – професор кафедри української мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, доктор філологічних наук, доцент;

**Світлана Ревуцька** – доцент кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України, кандидат педагогічних наук, доцент.

*Затверджено до розміщення в мережі Інтернет рішенням Науково-методичної ради  
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна  
(протокол № 11 від 25 червня 2025 року)*

**Вступ** до мовознавства : запитання й завдання для самоконтролю за лекційним матеріалом курсу для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю В11 «Філологія» [Електронний ресурс] / уклад. С. Л. Попов. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. – (PDF 26 с.)

Навчально-методичне видання розроблено з метою допомогти здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності В11 «Філологія» у набутті загальних відомостей про мову та мовознавство як науку, природу й сутність мови, її походження, закономірності розвитку й функціонування на різних історичних етапах, походження й розвиток письма, генеалогічну і типологічну класифікації мов, структурні рівні та одиниці мови. Характерною особливістю видання є наявність у ньому запитань і завдань на пошук причин різноманітних мовних явищ, що має сприяти розвитку у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня самостійності й критичності мислення.

**УДК 81'1**

## ЗМІСТ

|                                                                                                             |    |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| Передмова.....                                                                                              | 4  |
| Тема 1. Загальні питання мовознавства: мовознавство як наука.....                                           | 5  |
| Тема 2. Загальні питання мовознавства: природа, сутність, функції, будова та інші характеристики мови.....  | 6  |
| Тема 3. Походження і розвиток мови.....                                                                     | 7  |
| Тема 4. Мови світу, їх вивчення і генеалогічна класифікація.....                                            | 8  |
| Тема 5. Інші сім'ї (групи і підгрупи) генеалогічної класифікації мов.....                                   | 8  |
| Тема 6. Фонетика і графіка: звуки мови, їх вивчення і класифікація, фонетичні одиниці і засоби.....         | 9  |
| Тема 7. Фонетика і графіка: фонетичні процеси; лінгвістичний (функціональний) аспект у вивченні звуків..... | 10 |
| Тема 8. Фонетика і графіка: письмо.....                                                                     | 12 |
| Тема 9. Лексика і фразеологія: слово і його значення.....                                                   | 13 |
| Тема 10. Лексика і фразеологія: лексико-семантичні категорії.....                                           | 14 |
| Тема 11. Лексика і фразеологія: лексико-семантична система мови.....                                        | 15 |
| Тема 12. Лексика і фразеологія: історичні зміни словникового складу мови....                                | 16 |
| Тема 13. Лексика і фразеологія: фразеологія; лексикографія.....                                             | 18 |
| Тема 14. Граматика: граматичні значення і граматичні категорії; морфема і словоформа.....                   | 19 |
| Тема 15. Граматика: способи вираження граматичних значень і частини мови.....                               | 21 |
| Тема 16. Граматика: словосполучення і речення.....                                                          | 22 |
| Тема 17. Типологічна класифікація мов.....                                                                  | 23 |
| Використана література.....                                                                                 | 25 |

## ПЕРЕДМОВА

Під час вивчення дисципліни «Вступ до мовознавства» здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня засвоюють загальні відомості про мову та мовознавство як науку, природу й сутність мови, її походження, закономірності розвитку та функціонування на різних історичних етапах, походження й розвиток письма, генеалогічну й типологічну класифікації мов, структурні рівні та одиниці мови. Навчального матеріалу цього курсу здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня мають чимало, лекції цього курсу досить змістовні, що ускладнює опанування такого матеріалу. Пропоноване навчально-методичне видання покликане допомогти здобувачам вищої освіти першого (бакалаврського) рівня у такому опануванні, позаяк кожна лекційна тема передбачає низку запитань і завдань, відповіді на які та виконання яких дають змогу успішно здійснювати самоперевірку засвоєних знань. Характерною особливістю запитань і завдань у цьому виданні є те, що окрім великої кількості запитань на кшталт «Чому?» та завдань на кшталт «Поясніть, чому...» видання має й певну кількість запитань на кшталт «Як ви вважаєте...?», «Чи згодні ви з...?», «Як/Що/Де/Чому..., на вашу думку...?», які покликані каузувати у здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня самостійність і критичність мислення.

## **Тема 1. Загальні питання мовознавства: мовознавство як наука**

1. Дайте визначення мовознавства.
2. Чому таку характеристику мови, як природність, не можна вважати вдалим термінологічним рішенням?
3. У чому полягає головна відмінність між системами спілкування людей і тварин?
4. Чому можна стверджувати, що у певному сенсі люди світу розмовляють єдиною мовою?
5. Чим пояснюється така мовна універсалія, як пізня поява майбутнього часу дієслів?
6. Поясніть різницю між конкретним мовознавством і загальним мовознавством.
7. Поясніть різницю між загальним мовознавством і прикладним мовознавством.
8. У чому полягає різниця між структурною і когнітивною лінгвістичними?
9. Дайте характеристику «Вступу до мовознавства» як початкового курсу загального мовознавства.
10. У чому полягає проблема визначення поняття «метод»?
11. Дайте порівняльну характеристику загальнонаукових методів та поясніть, чим вони важливі для мовознавства.
12. Чому в мовознавстві індуктивний метод використовують частіше за дедуктивний метод?
13. Дайте характеристику описового методу.
14. Дайте характеристику порівняльно-історичного методу.
15. Дайте характеристику зіставного методу.
16. Дайте порівняльну характеристику методик структурного методу.
17. Чим характеризується зв'язок мовознавства з історією, археологією та етнографією?
18. Чим характеризується зв'язок мовознавства з соціологією і психологією?

19. Чим характеризується зв'язок мовознавства з логікою і філософією?
20. Чим характеризується зв'язок мовознавства з літературознавством?
21. Чим характеризується зв'язок мовознавства з фізіологією людини та антропологією?
22. Чим характеризується зв'язок мовознавства з медициною?
23. Чим характеризується зв'язок мовознавства з фізикою і кібернетикою?
24. Чим характеризується зв'язок мовознавства з математикою і семіотикою?
25. Чим характеризується зв'язок мовознавства з географією?
26. Чому, незважаючи на існування психолінгвістики, виник такий напрям, як лінгвопсихологія?
27. Дайте порівняльну характеристику соціолінгвістики, нейролінгвістики, інженерної лінгвістики і математичної лінгвістики.

**Тема 2. Загальні питання мовознавства: природа, сутність, функції, будова та інші характеристики мови**

1. У чому полягає проблема визначення природи мови?
2. Дайте характеристику суспільних функцій мови.
3. Дайте характеристику внутрішньоструктурних функцій мови.
4. Поясніть особливості зв'язку мови і суспільства.
5. Розкрийте сутність зв'язку мови і мислення.
6. Дайте порівняльну характеристику типів мислення і їхньої притаманності людині.
7. Як у лінгвістиці вирішується питання щодо тотожності мови і мислення.
8. Якщо мова залежить від мислення, а якість мови залежить від якості мислення, то від чого ж залежить якість мислення?
9. У чому полягають особливості мови як знакової системи?
10. У чому полягає відмінність між мовою і мисленням?

11. Поясніть різницю між системою і структурою мови. Чи згодні ви з традиційним поясненням цієї різниці? Якщо так чи ні, то чому?
12. Розкрийте сутність понять синхронії і діакронії.

### **Тема 3. Походження і розвиток мови**

1. Чому не можна стовідсотково довести, як виникла мова?
2. Про що свідчить анатомічна будова органів мовлення предків людини?
3. У чому полягає сутність гіпотези про ідентичність розвитку онтогенезу й філогенезу та яке до неї ставлення в сучасній лінгвістиці?
4. Що таке мовний вибух у дитини та які його причини?
5. Чому під час дослідження когнітивно-мовних здібностей людини важливо порівнювати ці здібності з аналогічними здібностями шимпанзе?
6. Поясніть відмінність між національними і ненаціональними мовами.
7. Схарактеризуйте умови формування національної мови.
8. Що входить до нелітературної частини національної мови?
9. Які етнічні групи спілкуються безписемними мовами?
10. Що вважають критерієм розрізнення мов і діалектів?
11. Дайте порівняльну характеристику найвідоміших гіпотез про походження мови.
12. У чому полягає відмінність між теоріями моногенезу і полігенезу?
13. Чому логічно помилковою є теза про саморозвиток мови?
14. Розкрийте розуміння зовнішніх і внутрішніх причин мовних змін.
15. Яким чином пов'язані поняття мови і народу – її носія?
16. Чим обумовлюється бурхливий розвиток деяких мов у певні періоди?
17. Схарактеризуйте диференціацію і інтеграцію як процеси розвитку мов.
18. Що таке піджини та креольські мови й за яких причин вони виникають?
19. Розкрийте поняття субстрату і суперстрату.
20. За якої умови одна мова перемагає іншу?

21. Чому основний словниковий фонд мови, особливо його ядро, змінюється повільно?
22. Чому найбільш стійкою до змін є саме граматика, особливо морфологія?
23. Опишіть закономірності розвитку і функціонування мов у різні історичні епохи.

#### **Тема 4. Мови світу, їх вивчення і генеалогічна класифікація**

1. Чому неможливо точно визначити кількість мов на Землі?
2. Опишіть проблеми розрізнення мов за структурою, кількістю носіїв, наявністю писемності, ступенем вивчення та суспільними функціями.
3. Чому використання словникових подібностей не є надійним критерієм обґрунтування спорідненості мов і їх класифікації за ступенем спорідненості?
4. За якого порівняння можуть бути отримані надійніші дані про спорідненість мов?
5. Як відбулося становлення порівняльно-історичного мовознавства? Як ви вважаєте, за яких умов його становлення відбулося б швидше та якісніше?
6. Розкрийте історію створення генеалогічної класифікації мов.
7. Які мовні сім'ї є найвідомішими та найпоширенішими?
8. Яка мовна сім'я та з яких причин є найчисленнішою?
9. На які групи та підгрупи поділяється індоєвропейська мовна сім'я?
10. Назвіть групи індоєвропейської сім'ї, представлені однією мовою.

#### **Тема 5. Інші сім'ї (групи і підгрупи) генеалогічної класифікації мов**

1. Дайте генеалогічну характеристику фінно-угорських, тюркських, кавказьких і семіто-хамітських мов.
2. Розкрийте поняття макросім'ї мов.
3. У чому полягає суть ностратичної гіпотези?
4. Чи ви згодні з традиційною теорією місця походження індоєвропейців? Якщо так чи ні, то чому?

5. Визначте, до яких мовних сімей, груп і підгруп належать такі мови: санскрит, англійська, баскська, курдська, арабська, тамільська, абхазька, українська, туркменська, італійська, валлійська, ірландська, угорська, аварська, чуваська, ескімоська, калмицька, марійська, фінська, португальська, македонська, прусська, датська, польська, киргизька, бенгалі, в'єтнамська, болгарська, іврит, циганська, румунська, їдиш, тохарська, албанська, половицька, чукотська, іспанська, чеська, вірменська, литовська, португальська, ірландська, китайська, в'єтнамська.

## **Тема 6. Фонетика і графіка: звуки мови, їх вивчення і класифікація, фонетичні одиниці і засоби**

1. Що вивчає фонетика?
2. Поясніть, чим відрізняється загальна фонетика від конкретної фонетики й описова фонетика від історичної фонетики.
3. Що вивчає зіставна фонетика?
4. Що таке експериментальна фонетика та які прилади для вивчення звуків мови вона використовує?
5. У чому полягає практичне значення фонетики?
6. Назвіть нелінгвістичні дисципліни, із якими пов'язана фонетика.
7. Розкрийте три аспекти вивчення звуків.
8. Дайте характеристику звука людської мови як фізичного явища. Розкрийте сутність понять сили, висоти, довготи й тембру звука.
9. Поясніть, що таке форманта та її різновиди.
10. Дайте характеристику будови мовленнєвого апарату.
11. Розкрийте поняття артикуляції. Дайте характеристику активних і пасивних органів мовлення.
12. Що таке артикуляційна база?
13. У чому полягають відмінності між голосними та приголосними звуками?

14. Поясніть, за якими ознаками класифікують голосні звуки, й охарактеризуйте відомі в мовознавстві схеми класифікації голосних.
15. За якими ознаками класифікуються приголосні звуки?
16. Схарактеризуйте приголосні за акустичними ознаками.
17. Схарактеризуйте групи та підгрупи приголосних за місцем творення.
18. Поясніть, які групи приголосних виділяють за пасивним артикулятором.
19. Які групи приголосних розрізняють за способом творення?
20. Дайте характеристику приголосних звуків за додатковою артикуляцією.
21. Поясніть, на які фонетичні відрізки членується мовленнєвий потік.
22. Дайте визначення поняття фрази.
23. Дайте визначення поняття такту.
24. Які теорії складу відомі у мовознавстві та яка із цих теорій, на вашу думку, є найбільш прийнятною?
25. Дайте визначення понять монофтонга й поліфтонга.
26. Які просодичні засоби використовуються в мовленні?
27. Дайте визначення поняття наголосу. Дайте характеристики наголосів української мови й тих іноземних мов, які ви вивчаєте.
28. Розкрийте сутність явищ енклізи та проклізи.
29. Які типи наголосу відомі в мовознавстві?
30. Дайте визначення поняття інтонації.

**Тема 7. Фонетика і графіка: фонетичні процеси; лінгвістичний (функціональний) аспект вивчення звуків**

1. Схарактеризуйте різновиди звукових змін.
2. Дайте визначення поняття позиційних змін звуків.
3. У чому полягає відмінність між кількісною редукцією та якісною редукцією?
4. Дайте визначення поняття комбінаторних змін звуків.

5. Назвіть ознаки, за якими можуть акомодуватися звуки.
6. Які різновиди асиміляції вам відомі?
7. Поясніть відмінність між асиміляцією та акомодацією?
8. Що таке сингармонізм й у яких мовах він поширений?
9. Поясніть, що є спільного й відмінного між асиміляцією та дисиміляцією.
10. Наведіть приклади таких явищ, як гаплогія, дієреза, епентеза, метатеза, субституція звуків і гіперизмів.
11. Дайте визначення орфоєпії.
12. Що таке транскрипція та чим різняться фонетична, фонематична, практична транскрипції та транслітерація?
13. Поясніть, чим відрізняються історичні фонетичні зміни та живі фонетичні процеси.
14. Що таке спонтанні зміни звуків?
15. Що таке конвергенція та дивергенція звуків? Наведіть відповідні приклади.
16. Розкрийте поняття фонетичних законів.
17. Що таке функціональний аспект вивчення звуків.
18. Розкрийте поняття опозиції.
19. Дайте визначення фонемі та назвіть її функції.
20. Що таке диференційні та інтегральні ознаки фонем?
21. Які ознаки фонем можуть бути диференційними?
22. Поясніть відмінність між поняттями звука й фонемі.
23. Назвіть позиції, у яких можуть бути фонемі в мовленнєвому потоці.
24. Розкрийте поняття нейтралізації протиставлення фонем.
25. Чим відрізняються варіанти та варіації фонем? Наведіть відповідні приклади.
26. Як установити для певних двох звуків, чим вони є – різними фонемами чи варіантами однієї фонемі?
27. Розкрийте поняття фонологічної системи мови.

28. Яким чином можна визначити фонологічну систему мови?
29. Поясніть, у яких опозиціях можуть перебувати фонеми.
30. Що таке національно-мовна своєрідність фонологічних систем?

## **Тема 8. Фонетика і графіка: письмо**

1. Дайте визначення письма.
2. У чому полягає комунікативна обмеженість звукової мови?
3. Яким чином наступним поколінням передається інформація в первісному суспільстві?
4. Які переваги принесло людству винайдення письма?
5. Поясніть, що стало історично першим письмом.
6. Чому наскальний живопис некоректно вважати видом мистецтва?
7. Розкрийте особливості предметного письма.
8. Що могло бути мнемонічним і символічним знаками?
9. Розкажіть, що можна вважати сучасними рудиментами предметного письма.
10. Який цікавий факт предметного письма описав грецький історик Геродот?
11. Розкрийте особливості умовної сигналізації як різновиду письма.
12. Розкажіть, що зумовило появу графічного письма.
13. Дайте порівняльну характеристику піктографії та ідеографії.
14. Розкрийте можливі шляхи спрощення ідеографічного письма.
15. Які фонографічні види письма існували на Близькому Сході і чому, на вашу думку, вони виникли саме тут?
16. Як ви вважаєте, чому серед всіх наявних на Близькому Сході фонографічних видів письма світом розповсюдилося саме фінікійське?
17. Поясніть, яким чином фінікійський алфавіт, суто приголосний за своєю сутністю та семітський за етнічним походженням, опинився в Європі.
18. Опишіть етапи розвитку фонографії.
19. Які види фонографічного письма пішли не від фінікійського?

20. Розкрийте відмінності кирилиці та глаголиці.
21. Опишіть етапи розвитку кирилиці.
22. Дайте визначення графіки.
23. Як ви вважаєте, чому певною мірою розповсюдилася саме кирилиця, а не глаголиця?
24. Які сім'ї алфавітів спостерігаються в сучасному світі?
25. Поясніть, чому ідеальних алфавітів не існує.
26. Розкажіть, якими літери бувають за співвідношенням зі звуками.
27. Дайте визначення орфографії.
26. Дайте порівняльну характеристику принципів орфографії.
28. Який принцип орфографії є, на вашу думку, найзручнішим і найлогічнішим?

### **Тема 9. Лексика і фразеологія: слово і його значення**

1. Дайте визначення лексикології.
2. Поясніть, чим лексикологія відрізняється від фонетики і фонології.
3. Назвіть види лексикології та поясніть відмінності між ними.
4. Чому вважають, що лексикологія – наука багатоаспектна?
5. Поясніть лінгвістичний статус фразеологічного рівня мови.
6. Розкрийте особливості лексикології у вузькому та широкому значеннях.
7. Чим розрізняються лексичне та граматичне значення?
8. Поясніть причини складності визначення слова як мовної одиниці.
9. У чому полягають відмінності слова від морфеми?
10. Поясніть, у чому полягають труднощі трактування самостійності слів.
11. Які види слів розрізняються за номінативною функцією?
12. Як розрізняються поняття слова та лексеми?
13. У чому полягає проблема визначення слова в інкорпорованих мовах?
14. Розкрийте поняття внутрішньої форми слова та поясніть, чому в еквівалентних словах різних мов спостерігають різні внутрішні форми.

15. Дайте визначення поняття лексичного значення слова.
16. У чому полягає сутність поняття як частини лексичного значення слова?
17. Назвіть причину появи абстрактності мислення в онтогенезі та філогенезі.
18. Які прояви абстрактності мислення спостерігають у мові?
19. Наведіть онтогенетичні та філогенетичні приклади відсутності абстрактності мислення й відповідної відсутності абстрактності в мові.
20. Що таке наївна та наукова картини світу? Як вони відбиваються на лексичному рівні мови?
21. Дайте визначення поняття конотації.
22. Що таке прямі та переносні значення слів. У чому полягає причина появи переносних значень слів?
23. Поясніть поділ лексичних значень слів на вільні та зв'язані й розкрийте сутність різновидів зв'язаних лексичних значень слів.

#### **Тема 10. Лексика і фразеологія: лексико-семантичні категорії**

1. Дайте визначення поняття полісемії.
2. У чому полягає причина полісемії?
3. Дайте порівняльну характеристику метафори та метонімії.
4. Розкрийте сутність різновидів метафори та метонімії.
5. Чому в різних мовах метафоричні перенесення не збігаються?
6. Поясніть, що таке розширення та звуження лексичного значення слова.
7. У чому полягає відмінність між переносним й okazіональним значеннями слова?
8. Дайте визначення омонімів.
9. Чим омоніми відрізняються від багатозначних слів?
10. У чому полягає різниця між повними та неповними омонімами?
11. Що таке гомогенні та гетерогенні омоніми?
12. Дайте порівняльну характеристику омоформ, омофонів й омографів.

13. Поясніть сутність і можливі наслідки міжмовної омонімії.
14. Дайте визначення лексичної синонімії.
15. Розкрийте традиційну відмінність між абсолютними (повними) та частковими синонімами та доведіть логічну помилковість терміна «часткові синоніми».
16. У чому полягає проблематичність ставлення до синонімів в українському мовознавстві?
17. Поясніть, чому велику кількість синонімів вважають позитивною характеристикою мови.
18. Дайте порівняльну характеристику семантичних, або ідеографічних, стилістичних, або емоційно-ескспресивних, і семантико-стилістичних синонімів.
19. Чому багатозначне слово може одночасно належати до декількох синонімічних рядів?
20. Розкрийте сутність поняття «синонімічний ряд».
21. Дайте визначення антонімії.
22. Які слова вступають в антонімічні відношення?
23. Дайте порівняльну характеристику різновидів антонімів.
24. Дайте визначення поняття гіперо-гіпонімії.
25. Чому гіперо-гіпонімію некоректно називати квазісинонімією?
26. Розкрийте сутність поняття лексичної конверсії.

### **Тема 11. Лексика і фразеологія: лексико-семантична система мови**

1. Яким чином утворюється лексико-семантична система?
2. Чому лексико-семантична система мови та мова взагалі виглядають не зовсім логічними?
3. Опишіть еволюцію лінгвістичних переконань Л. Вітгенштейна. Як ви вважаєте, чим зумовлена кардинальна зміна його філософськомовних переконань?
4. Чим зумовлений семантичний зміст слова?

5. Поясніть, чому серед усіх мовних рівнів лексико-семантична система є найрухомішою.
6. Як зміни в лексичному складі мови позначаються на системних відношеннях в ньому?
7. Якщо системність лексичного складу зумовлена системністю об'єктивного світу, то чим зумовлена системність об'єктивного світу?
8. Дайте визначення парадигматичних і синтагматичних мовних відносин.
9. Назвіть прояви парадигматичних відносин на лексико-семантичному рівні.
10. Розкрийте сутність поняття лексико-семантичного поля.
11. Чому в мовах первісних етносів відсутні родові слова та абстрактні числівники?
12. Покажіть прояви синтагматичних відносин на лексико-семантичному рівні.
13. Дайте порівняльну характеристику центра та периферії лексико-семантичної системи.
14. Які ознаки є критеріями основного словникового фонду?
15. Розкрийте сутність понять активної та пасивної лексики.
16. Дайте порівняльну характеристику видів пасивної лексики.
17. Розкрийте сутність стилістичної класифікації лексики.
18. Для чого потрібні знання стилістичної належності слів?

## **Тема 12. Лексика і фразеологія: історичні зміни словникового складу мови**

1. Чому в історіях мов лексико-семантична система змінюється швидше за системи фонологічну та граматичну?
2. Поясніть, яким чином (завдяки кому або чому) відбуваються зміни загалом у мові та зокрема в лексико-семантичній системі.
3. Дайте порівняльну характеристику понять позамовних та внутрішньомовних змін лексико-семантичної системи.

4. Назвіть чотири типи змін, які відбуваються в лексико-семантичній системі.
5. Дайте порівняльну характеристику понять архаїзмів й історизмів.
6. Розкрийте сутність поняття неологізмів.
7. Розкрийте загальну сутність поняття запозичень.
8. Наведіть відсоткові показники запозичень у корейській та англійській мовах.
9. Які внутрішні чинники лексико-семантичної системи стимулюють появу в ній запозичень?
10. Як розрізняються матеріальні запозичення та калькування?
11. Що таке семантичні й словотвірні запозичення?
12. Поясніть якісну відмінність між усними та писемними лексичними запозиченнями.
13. Що таке прямі та опосередковані лексичні запозичення?
14. Як і чому в запозичених словах відбуваються зміни, насамперед фонетичні?
15. У скількох значеннях зазвичай запозичуються багатозначні слова?
16. Поясніть, чому не всі мови однаковою мірою стають джерелом запозичення.
17. З яких мов українська мова отримала найбільше лексичних запозичень?
18. Як ви вважаєте, лексичні запозичення – це добре для мови чи погано?
19. Розкрийте сутність поняття інтернаціоналізмів.
20. Які крайнощі спостерігаються в оцінюванні запозичень?
21. Що вивчає історична лексикологія?
22. Що вивчає етимологія?
23. Яке поняття є особливо важливим для етимології та чому?
24. Що є причиною того, що в різних мовах один і той самий предмет називають на основі різних ознак?
25. Поясніть, що таке деетимологізація.

26. Дайте порівняльну характеристику понять наукової та народної етимологій.

### **Тема 13. Лексика і фразеологія: фразеологія; лексикографія**

1. Дайте визначення фразеології.
2. Чому фразеологію вважають проміжним рівнем мови?
3. Що є предметом фразеології як науки?
4. Дайте визначення фразеологізмів.
5. Поясніть різницю між фразеологічними та вільними словосполученнями.
6. Назвіть джерела виникнення фразеологізмів.
7. За яких умов вільне словосполучення стає фразеологізмом?
8. У чому полягає проблема складу фразеології?
9. Чому вважають, що у фразеології більшою мірою, ніж у лексиці, відображено національну картину світу?
10. Розкрийте сутність найвідомішої класифікації фразеологізмів за ступенем злитості їхніх компонентів.
11. Чому в кожній мові цивілізованих етносів кількість фразеологізмів зменшується, а в кожній мові первісних етносів кількість фразеологізмів не зменшується?
12. Дайте визначення лексикографії.
13. Чому вважають, що лексикографія є наукою, що має практичне застосування?
14. Чому «добре чуття мови» більше не можна вважати науковою ознакою автора словника?
15. Як в історії мовознавства еволюціонували думки щодо того, хто створює мовні норми?
16. Дайте порівняльну характеристику понять теоретичної та практичної лексикографії.
17. Опишіть типи словників.

18. У чому полягають проблеми сучасних тлумачних словників?
19. Розкрийте сутність наявних способів тлумачення лексичних значень.
20. Який спосіб тлумачення лексичних значень вважають найкоректнішим і чому?
21. Чому синонімічний спосіб тлумачення лексичних значень не вважають коректним?
22. Які групи лексики не презентують у тлумачних словниках і чому?
23. Чому практичну цінність словників неологізмів вважають достатньо сумнівною?

**Тема 14. Граматика: граматичні значення і граматичні категорії; морфема і словоформа**

1. Дайте визначення граматики, традиційне і уточнене.
2. Які різновиди має граматика як наука? Схарактеризуйте їх.
3. Дайте визначення морфології та синтаксису.
4. Чому поділ граматики на морфологію та синтаксис вважають умовним? Чи згодні ви з такою умовністю?
5. Чому вважають, що словотвір займає проміжне місце між лексикологією і граматиною?
6. Чому вважають, що в структурі мови граматика займає центральне місце, а фонетика та лексика – периферійне?
7. Поясніть різницю між поняттями граматичної та лексичної абстрактностей.
8. Назвіть причину виникнення як мовної, так і розумової абстрактностей.
9. Назвіть основні граматичні одиниці.
10. Що є головною метою граматики як науки?
11. Дайте визначення поняття граматичного значення.
12. Розкрийте сутність типів граматичних значень.
13. Дайте визначення поняття граматичної категорії.
14. Що є умовою констатації в мові граматичної категорії?

15. Що є основним критерієм виділення граматичної категорії?
16. Поясніть відмінність між граматичними та поняттєвими категоріями.
17. Наведіть приклади наявності або відсутності певних граматичних категорій у мовах світу.
18. Дайте порівняльну характеристику морфологічних і синтаксичних категорій.
19. Дайте порівняльну характеристику класифікаційних і словозмінних морфологічних категорій.
20. Які граматичні категорії актуалізують у мовах світу найчастіше?
21. Дайте характеристику кожній відомій у мовах світу граматичній категорії.
22. Дайте визначення понять лексико-граматичних категорій.
23. Поясніть, чим лексико-граматичні категорії відрізняються від граматичних категорій.
24. Дайте визначення поняття морфеми.
25. Яким шляхом виділяють морфеми? Наведіть відповідні приклади.
26. Які морфеми називають нульовими й чому?
27. Розкрийте сутність поняття варіювання морфем.
28. Яким мовам притаманний і яким непритаманний збіг морфеми та складу?
29. Дайте порівняльну характеристику основних типів значень морфем.
30. Дайте порівняльну характеристику видів морфем.
31. Дайте визначення поняття морфеміки.
32. Розкрийте сутність поняття морфемного аналізу.
33. Поясніть, чим морфемний аналіз відрізняється від аналізу словотворчого.
34. Дайте визначення поняття граматичної форми слова.
35. Дайте порівняльну характеристику синтетичних і аналітичних форм слова.

## **Тема 15. Граматика: способи вираження граматичних значень і частини мови**

1. Чим виражаються граматичні значення?
2. Поясніть, що таке способи вираження граматичних значень.
3. Розкрийте сутність синтетичних і аналітичних способів вираження граматичних значень.
4. Чого стосуються історичні зміни способів і засобів вираження граматичних значень?
5. Розкрийте сутність поняття «частини мови».
6. Чому вважають, що частини мови є важливим джерелом пізнавальної діяльності людини?
7. Чому на запитання, що таке частини мови, до цього часу немає однозначної відповіді?
8. Розкрийте сутність основних і допоміжних критеріїв наукової класифікації частин мови.
9. На якій концепції ґрунтується сучасна класифікація частин мови?
10. Чи згодні ви з мовознавцями, які називають принцип комплексного виділення частин мови безпринципним та еkleктичним?
11. Чому вибудувати єдину ієрархічну схему критеріїв класифікації частин мови для всіх мов світу неможливо?
12. Чому не всі частини мови виділяють за одним критерієм?
13. Розкрийте історію питання про частини мови.
14. Чи згодні ви з розповсюдженим у західній лінгвістиці переконанням, що порівнювати розвиненість мов не політкоректно?
15. У чому полягає сутність погляду президента Міжнародного товариства походження мови Б. Бичакджана на еволюцію мов і як це пов'язано з переконаннями В. фон Гумбольдта?
16. Чи згодні ви з тим, що всі люди у світі однаково розумні, а тому не треба констатувати більшу або меншу розвиненість мов?

17. Чому розвиток мислення може випереджати розвиток мови, але ніколи не буває навпаки?
18. Які частини мови виділяють в усіх мовах світу, а які не в усіх і чому?
19. Розкрийте специфічність ознак кожної частини мови.
20. Чому система частин мови виглядає не жорсткою, а певною мірою розмитою?

## **Тема 16. Граматика: словосполучення і речення**

1. Дайте визначення поняття словосполучення.
2. Що у словосполученні є предметом синтаксису?
3. Дайте визначення поняття валентності й поясніть, звідки та чому саме звідти воно походить.
4. Поясніть відмінність між актантами та сірконстантами.
5. Чому в мовознавстві поки що немає єдиного трактування поняття словосполучення? Що сприятиме розв'язанню означеної проблеми?
6. Поясніть відмінність між синтаксичними (вільними) та фразеологічними словосполученнями.
7. Як формуються та на чому ґрунтуються граматичні зразки словосполучень?
8. Від чого залежать здатність слова поєднуватися з іншими словами та форми вияву цієї здатності?
9. Дайте порівняльну характеристику сурядного зв'язку й підрядного зв'язку.
10. Чому трактування сурядності як граматично незалежного зв'язку, як це спостерігається в деяких шкільних підручниках, вважають некоректним?
11. У чому полягає відмінність між сильним і слабим підрядними зв'язками?
12. Поясніть різницю між двочленними, тричленними і чотиричленними словосполученнями, яка існує окрім кількості їх членів.
13. Яким чином утворюються складні та комбіновані словосполучення?

14. Що таке предикативні та непередикативні словосполучення?
15. Які словосполучення розрізняють залежно від того, яке слово в них є головним (стрижневим)?
16. Поясніть відмінності між атрибутивними, об'єктними та релятивними словосполученнями.
17. Розкрийте особливості основних типів синтаксичних зв'язків, що існують у мовах світу.
18. Дайте визначення речення.
19. Чим речення відрізняється від словосполучення?
20. Які визначення речення вважають неприйнятними й чому?
21. Опишіть ознаки речення.
22. Дайте класифікації речень за метою повідомлення та за структурою.
23. Що таке поширене та непоширене прості речення?
24. Розкрийте поняття структурної схеми речення.
25. Чому речення як граматичну одиницю не можна вивчати у відриві від його лексичного наповнення?
26. Розкрийте поняття прагматичного потенціалу речення.
27. У чому полягає сутність актуального членування речення?

### **Тема 17. Типологічна класифікація мов**

1. На чому ґрунтується типологічна класифікація мов?
2. У чому полягає відмінність типологічної класифікації мов від генеалогічної їх класифікації?
3. Чому термін «типологічна класифікація мов» некоректно замінити терміном «морфологічна класифікація мов»?
4. Розкажіть, як в історії мовознавства починалося розроблення типологічної класифікації мов.
5. Поясніть, у чому полягає помилковість еволюційності типологічної класифікації мов, запропонованої В. фон Гумбольдтом.

6. Дайте загальні характеристики ізолювальних (кореневих), інкорпоровальних (полісинтетичних), аглютинативних та флективних мов.
7. Розкрийте недоліки типологічної класифікації мов, запропонованої В. фон Гумбольдтом.
8. Розкрийте сутність типологічної класифікації мов, запропонованої Дж. Грінбергом.
9. Чому англійську та китайську мови не можна визнавати однаково аналітичними?
10. Дайте порівняльну характеристику типологічних класифікацій мов.
11. Поясніть, у чому полягає відмінність між ергативними та номінативними мовами.

## ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Герета Н. М., Торчинський М. М. Вступ до мовознавства. Київ: Товариство «Знання», 2000. 217 с.
2. Глазкова О. В., Колесник Д. М. Вступ до мовознавства. Черкаси: ЧІТІ, 1999. 211 с.
3. Горох Г. В. Вступ до мовознавства. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. 199 с.
4. Карпенко Ю. В. Вступ до мовознавства: Підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 336 с.
5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 368 с.
6. Левицький А. Е. Вступ до мовознавства: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 104 с.
7. Монжалей Т. К. Вступ до мовознавства. Суми: Університетська книга, 2011. 183 с.

Електронне навчальне видання комбінованого використання  
Можна використовувати в локальному та мережному режимі

**Попов Сергій Леонідович**

## **ВСТУП ДО МОВОЗНАВСТВА**

Запитання й завдання  
для самоконтролю за лекційним матеріалом курсу для здобувачів  
вищої освіти першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю В11 «Філологія»

В авторській редакції

Підписано до розміщення 25.06.2025. Гарнітура Times New Roman.  
Ум. друк. арк. 1,52. Обсяг 0,670 Мб. Зам. № 236/25.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,  
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.  
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.2009  
Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна